

**Ang Panulaan ni Maria Lorena Barros
[The Poetry of Maria Lorena Barros]**

PAULINE MARI F. HERNANDO

Philippine Humanities Review

Volume 15 Number 2, 2013, pp. 83-107

ISSN-0031-7802

©2013 University of the Philippines

ANG PANULAAN NI MARIA LORENA BARROS [THE POETRY OF MARIA LORENA BARROS]

PAULINE MARI F. HERNANDO

Maria Lorena Barros is one of the founders and leaders of the first all-women revolutionary movement in the country, the MAKIBAKA or Makabayang Kilusan ng Bagong Kababaihan. Her poetry, which summarizes the involvement of women in the revolutionary movement in the country, represents the progressive revolutionary text. Such text clarifies the role and relevance of the armed struggle in achieving national sovereignty and democracy. In this paper, Barros's poems are divided according to the development of her social consciousness, including her participation in progressive organizations and activities. These poems are considered revolutionary in the sense that, they speak of the real principle and ideology of revolutionary struggle; they provide critique on the root causes of the struggle by the Filipino masses; they testify to the relevance of armed struggle against all forms of oppression by the reactionary government; and, they provide alternative means in encouraging people to fight against imperialism, feudalism, and bureaucrat capitalism. Barros's masterpieces serve as a worthy challenge to the existing elitists' theories that serve only the fascists and the ruling classes. The revolutionary text exists to expose the genuine and fundamental source of national crises and encourages collective movement in achieving authentic freedom from a semi-colonial and semi-feudal society.

Keywords:

Revolutionary Text, Women, Language, Struggle, Poetry

“Ang wika ay sintanda ng kamalayan,
ang wika ay praktikal na kamalayan...
ang wika, tulad ng kamalayan,
ay bunga ng pangangailangan...
ng pakikipag-ugnayan sa ibang tao.”

— Karl Marx at Friedrich Engels, *Ang Ideolohiyang Aleman*

Ang pingkian ng ideolohiya sa loob ng panulaan

Nilinaw ni Valentin Nikolaevic Volosinov sa *Marxism and the Philosophy of Language* (1929/1973) ang kabuluhan ng pag-unawa sa wika at kamalayang panlipunan sa pamamagitan ng balangkas na senyas!ideolohiya!kamalayan. Nagsisimula ang pagturing sa senyas bilang bahagi ng danas o ng penomenon sa loob ng isang lipunan. Ang ideolohiya naman ang panlabas na anyo ng senyas na tinatapan ng huli upang magdulot ng pagtanto o ng pag-unawa sa kamalayan. Samantalang ang kamalayan ay magiging kamalayan lamang sa sandaling tulutan ito ng mga idelohiyang dulot ng pakikisalamuha at/o proseso ng pagkilos o paggawa ng tao. Kumbaga, nagsisimula ang pagiging ideolohikal ng senyas sa sandali ng pag-iral nito bilang isang materyal na bagay o penomenon gaya ng wika (Volosinov, 1929). Makikkita ang ganitong katuturan ng senyas sa pahayag niya na:

Every sign, as we know, is a construct between socially organized persons in the process of their interaction. Therefore, the forms are conditioned above all by the social organization of the participants involved and also by the immediate conditions of their interaction. When these forms change, so does sign. And it should be one of the tasks of the study of ideologies to trace this social life of the verbal sign. Only so approached can the problem of the relationship between sign and existence find its concrete expression. (Volosinov, 1929)

Kung gayon, ang produksiyon ng senyas ay magmumula at nagmumula sa mga ugnayang panlipunan. Ang lahat ng anyo ng komunikasyon ay bahagi ng paglikha ng ideolohiya na siyang magtutulay sa pagbuo at paglinang ng kamalayan. Tutugunan ang ganitong sistema ng pag-unawa sa pagtalakay sa metodolohiya ng paghimay sa ideolohiya, gamit ang modelo ni Volosinov:

1. Hindi maaaring ihiwalay ang ideolohiya sa materyal na katotohanan ng senyas;
2. Hindi maaaring ihiwalay ang senyas sa mga kongkretong anyo ng ugnayang panlipunan;

3. Hindi maaaring ihiwalay ang komunikasyon at ang mga anyo nito sa mga materyal na basehan.

Epektibong magagamit, kung gayon, ang mga tula upang ihayag ang mga litaw at di-litaw na puwersang ideolohikal ng martir at makatang si Maria Lorena Barros, gamit ang Marxistang pilosopiya sa wika, sa pangunguna ng inihaing kaisipan ni Volosinov. Isinasalansan sa artikulong ito ang mga ekspresyon at kalagayang panlipunang—historikal at politikal—na nagtulak sa hakbang-hakbang na paglago ng kaniyang rebolusyonaryong pakikibaka sa lungsod hanggang sa kanayunan. Dito rin tataluntunin, sa kalipunan at sipi ng mga tula, ang mga antas ng paggamit sa mga salita sa loob ng teksto bilang ideolohikal na produktong bahagi ng repleksiyon at repraksiyon ng/sa realidad.

Ang mga unang pagtatangka sa paglalarawan sa realidad

Nakatuon sa sarili, sa kapaligiran, at sa dogmatisasyon ng simbahan ang tema ng mga naunang tula ni Barros na naisulat nang siya ay nasa hayskul. Liberal ang lapit sa mga paksa sapagkat kalimitang iregularidad ng sistema ang pinupuntirya at hindi pagroromantisa sa kapaligiran. Malay sa *conformity* ang makata sa kaniyang mga unang pagtatangka sa panulaan bagaman mayorya sa kaniyang nasulat ay kritisismo sa kaniyang paligid. Gaya na lamang ng “Balm in Gilead” na mistulang paraan upang iguhit ng makata ang dalawang mukha ng pagkadayukdok. Mailalandas dito ang unang paglalarawan sa ironikal na tagpo sa buhay ng nagdarahop na mamamayan: “*And beneath, the stench / of slowly, inevitably rotting souls... / and cadillacs, and / the expert thievery / of five-year-old adults...*” Ang kadalubhasaan ng tao sa ilegal na gawain ay pagpapabatid na ring itinulak siya ng hindi pagkakaloob sa kaniya ng mga batayang serbisyong panlipunan upang mabuhay nang marangal. Dalawa pa sa mga unang tulang sumusuri sa lipunan ay ang “Alleluia” at ang “Two Poems” na pawang puntirya ang hungkag na pananampalataya: “*Christ, / O ultimate abnegation / O infinite Frustration! / O pure white Cloud / tell me- / was it not all / in vain?*” Pangunguwestiyon at hindi pagtataka ang tono ng persona, na maaaring basahin bilang realisasyon sa hegemonyang ipinapataw ng simbahan bilang institusyon. Tunghayan ang tula sa ibaba:

Two Poems

I
 So this
 is how it is
 after the sacrifice
 bare altar
 Solemn rows of
 once more waiting pews
 only the sunshine now
 on the marbled aisles
 and a little red light.

What need was there to stay?

II
 Cool breezes gently touch
 cold tombs still clean
 from November's brush
 the dead are deadly calm.

.....
 And I say
 o lord, forgive me but
 I cannot see
 the dead so deadly calm
 alive.

Sa kabuuan, limitadong kapaligiran pa lamang ang nakita at naisatitik ng makata sa kaniyang mga unang pagtatangka sa panulaan. Gayumpaman, maaaring sabihing hindi tipikal ang pagtanggap niya sa gayong realidad. Sa kaniyang pagpili at pagsala sa mga paksa ay idinisenyo niya ang pag-iral ng nagtutunggaliang ideolohiya na dapat suriin at tugunan.

Ang pagdalumat sa repleksiyon sa tunggalian ng uri at ang pamamaraan ng pagkatha

Ayon kay Volosinov, umiiral ang senyas bilang bahagi ng inter-individuwal na teritoryo. Kung kaya't hindi maaaring ituring ang mga salita o mga senyas bilang "likas" na bahagi lamang ng teritoryo kundi ng pakikipag-ugnayan ng/sa nasasakupan nito. Ipinaliliwanag dito na nabibigyang-hugis ang senyas sa ugnayan ng mga tao at ang mga individuwal na kamalayan ang esensyal na ibinubunga nito. Kumbaga, nagsisilbi ang kamalayan bilang tagapagpaliwanag at midyum sa pagbuo ng mga ideolohikal na puwersa sa pagtanggap at pagproseso ng mga individuwal sa kaniyang kaligiran (Volosinov 1929/1973, 12). Sa ganitong gana, makikita sa ikalawang koleksiyon ng mga tula ni Barros (na nasulat sa pagitan ng mga taong 1966 at 1969, na binubuo ng "You are Lord" (1966), "They Dwell in Yellow Quiet" (1967), "Dream" (1967), "Swan Song" (1968), "A Park is Born" (1968), "There is a New Scavenger" (1968), "Documentary of a War" (1968), at "Strike" (1969) ang paglitaw ng mga senyas sa pamamagitan ng pagpaksa sa iba't ibang anyo at sistema ng kahirapan.

Maisasalin ito bilang inisyal na tugon ng makata upang ilantad ang kamalayan hinggil sa realidad ng pandarabong, pandarahas, at pananamantala ng mga may kapangyarihan sa lipunan. Halos binuod sa koleksiyong ito ang mga porma ng pambabansot ng rehimeng Marcos at imperyalistang US sa mamamayang Pilipino. Sa pamamagitan ng paglalarawan sa lipunang batbat ng krisis, iginiit ni Barros na ang mga krisis pang-ekonomiya at pampolitika sa lipunang Pilipino ay dulot ng “kaayusang” idinisenyo ng estado upang paglingkuran ang mga naghaharing-uri. Ang kaayusang ito ay naipakita sa pamamagitan ng pagpaksa sa digmaan, karalitaan sa lungsod, kawalan ng kabuhayan, at korupsiyon. Ang pagwiwika sa hidwaan ng mga uri ay nagsilbing bentahe ng mga nanamantala upang tugunan sa kontrarebolusyong paraan ang pagdarahop ng mga mamamayan.

Sinususugan ng mga sumusunod na tula ang papaimbulog na kamalayan ni Barros at ang repleksiyon ng lipunan sa nagsisimulang gumawa ng politikal na pagkilos laban saapatinding krisis na dulot ng imperyalismo, burukrata-kapitalismo, at pyudalismo. Sinusuhayan ito ng mga diskurso ng pagpapahirap sa sambayanan na siya niyang nadalumat sa pakikiisa sa daluyong ng kilos-protesta at sa kilusan sa pagpapalaya sa kababaihan sa Pilipinas.

Ang Retorika ng Pananamantala sa Balangkas ng IBP (Imperyalismo, Burukrata-Kapitalismo, at Pyudalismo)

Ang pag-uugnay ng mga suliranin noong panahon ng Batas Militar ay makikita sa mga piling termino sa ikalawang koleksiyon ng mga tula ni Barros. Mga salitang patuloy na nagpapakita sa pag-iral at paghahari ng imperyalismong US, burukrata-kapitalismo, at pyudalismo sa lipunang nasa estado ng pagiging malapyudal at malakolonyal. Hindi ito maaaring tingnan bilang mga ganting-tuligsa lamang, gaya ng pagkatha sa obrang burges, sapagkat hindi nito taglay ang indibiduwalistikong oryentasyon hinggil sa lipunan; hindi tekstong pirming nagpapahayag ng pangarap, tagumpay, at ambisyon, kundi nakatuon ang mga ito sa kongkretong kondisyon ng lipunang pinagsasamantalahan at pinamumunuan ng mga naghaharing-uri.

Ang mga piling salita sa ibaba ay tinipon mula sa ikalawang koleksiyon ng mga tula. Signipikanteng sinalansan ang mga ito sa pagtalunton sa linyang pampolitika ng makata at gayundin sa pagsapol sa mga anyo ng ideolohiyang nakapaloob dito. Isang mapagpasyang papel ang paglalangkap ng mga salitang ito sa loob ng tula upang isiwalat ang makauring batayan ng kasamaang

nagmumula sa kontradaksiyon ng deklarasyon ng kaunlarang binubulalas ng pangkating US-Marcos. Sa pamamagitan ng mga paksa, metapora, imahen, at estruktura ng tula, naging inisyatiba ni Barros ang pagwiwika sa patuloy na panggigiit ng imperyalismong US upang palawakin ang kanilang kapangyarihan at teritoryong pang-ekonomiya.

- prayerless village
- twenty-eight years of death produced
- twenty-eight years old dying in the swamps
- GI Faces
- The Star and Two Colors
- Imperialism shall not win
- Johnson: American restraint...
- Imperialist evil shall not prevail
- Mga papet ng Amerika
- Allies suffer reverse
- Headline: 47 Vietcong killed
- National Liberation Front
- one mass of wounds
- ang mata ay bulag
- ang tenga ay bingi
- ang bibig ay pipi
- death of academic freedom in the campus
- Marcos at Lopez walang kaparis
- labis problema sa bigas kanilang nilutas sa dolyar
- Rockefeller O Big White Father mabuhay Marcos
- The life you save Osmenang Tagapagligtas
- pundilyong Kano
- Bobby Kennedy was here...They covered the shanties with cosmetic palm

Ang mga salitang ito ay nakapaloob sa bahagi ng konstruksiyong panlipunan na naglalarawan sa dalumat ng digmaan, pang-aapi sa mga mamamayan, at pagsikil sa iba't ibang anyo ng demokrasya nang panahong iyon. Ang mga ito rin ang sumusuhay na hindi mito ang realidad ng paglawak at paglalim ng krisis, gaya ng mga kasalatan sa batayang serbisyo at pangangailangan ng mga mamamayan. Isang kongkretong pagsunod ng estado sa patakarang ipinatutupad ng sistemang kapitalista at imperyalista ang pagpapaimbulog sa presyo ng mga saligang bilihin at serbisyo (Communist Party of the Philippines 2012). Ang patuloy na pagpataw ng bigat ng krisis sa mga anakpawis at

proletaryado ay isang malinaw na linyang pantapat ng programa ng neoliberal na patakarang pampolitika at pang-ekonomiya.

Sa paghaharap ng mga usaping lokal o pambansa, nagawa ng mga akda ni Barros ang ilantad bilang aktibista ng sambayanan ang mga reaksyonaryong tunguhing tulad ng pasismo, sobinismo, rasismo, senopobya, at panatismong relihiyoso (Communist Party of the Philippines 2012, 2). Litaw ang mga ito sa mga argumento sa tulang “Documentary of a War,” “Awit Panalubong sa Turista ng mga Taga-Tanauan,” “A Park is Born,” “Strike,” at “There is a New Scavenger.” Lantarang winiwika ng makata ang maka-imperyalistang gobyerno sa mga tulang ito na nagbubuod sa pananamantala sa mga proletaryado at anakpawis. Napapanahon din ang mga tulang ito upang igiit ang pambabansot ng kasalukuyang rehimen sa mga karapatan ng mamamayan.

Sa tulang “Documentary of a War” maiuugat ang unti-unting kamalayan ng makata sa imperyalismong US bilang pangunahing suliranin ng lipunang Pilipino at ng iba pang bansang gaya ng Vietnam at Sicily. Nahaharap ang mga lipunang ito sa tumitinding banta ng karahasan mula sa imperyalista at sa reaksyonaryong pamahalaan. Ang paghihiwa-hiwalay at pagkakatatag ng mga taludtod ay isang pagwawangis sa ligalig ng madugo at marahas na sitwasyon ng giyera. Ang mga salitang tumutukoy sa takbuhan, habulan, batuhan, barilan, at patayan ay ipinosiyon sa mga taludtod na tumatalon ng espasyo na tila hinahabol, nagmamadali, tumatakas, at naghahanap ng lugar na ligtas. Ipinapakitang walang sinasantong hanay—kababaihan, kabataan, estudyante, militante, at gerilya—ang magkatuwang at dambuhalang puwersa ng imperyalistang US at pasistang diktadura. Ganito ipinabatid ng persona ang klasikong taktika ng despotikong pamahalaan sa pagpapakilala ng kanilang bagwis at bagsik. Ngunit ang larangan ng pakikidigma ay hindi sa ganitong paraan idinadalumat ng mga rebolusyonaryong mula sa pambansa-demokratikong kilusan. Tingnan ang sipi ng tula sa ibaba:

Documentary of a War

In the name of the
 Father
 and of the Son
 and of the
 Holy Spirit,
 Etc.
 Fire.

Thy kingdom come
 Imperialist evil shall not prevail
 Hear, mga papet ng Amerika!
 I only want to understand
 but thy will be done
 As it is in heaven
 I do not remember the exotic names
 of the great encounters
 Flash! Allies suffer reverse
 Headline: 407 Vietcong killed
 In Sicily an earthquake
 left Montevago mourning
 400 dead
 After a while the eternal gunshots

 Lord I just want to get out of here

Magkaugnay sa tagpuan ang mga sangkot sa tulang “There is a New Scavenger” at “They Dwell in Yellow Quiet.” Ang paglalarawan sa maralitang pamilya sa lungsod ay paglalarawan sa pambubusabos sa mga mamamayan. Halimbawa sa tulang “They Dwell in Yellow Quiet,” ideolohikal ang sabihing ang pagtatala sa pandudusta sa pinagsasamantalang uri ay maaaring hanguan ng kamalayan hinggil sa demokratisasyon ng pamilya: *“They dwell in yellow quiet / these houses of the very poor / the homemade gas lamps are / expertly placed – just so / they do not flicker much / though still the shadows cast / are insecure.”*

Maaari namang pagtakhan kung bakit babae ang ginamit ng makata bilang sentral na imaheng pagagalawin at pakababantayan sa tulang “There is a New Scavenger.” Iniharap nito ang pandadayukdok ng estado sa mga maralita ng lungsod, gayundin ang pagtugon ng maralitang ina sa krisis pang-ekonomiya. Isang ina ang nangangalkal ng basura sa tula. Ganito inilatag ni Barros ang kaniyang pananaw sa tulang: *“There is a new scavenger / on 15th street / A woman / the garbage piles are not higher / or of a better / composition / Yet there is a new scavenger / on my street / I see her in the morning.”* Sa karaniwang tagpo sa isang tipikal na pamilya, ina ang lugmok sa domestisidad; inaasikaso ang asawa at mga anak sa kanilang mga pangangailangan. Ngunit sa tulang ito, inalis ng makata ang gayong pagturing at minarapat na ihayag ang isang uri ng pambubusabos ng estado sa kababaihan. Iniangat niya ang ina mula sa maralitang taga-lungsod at malaking elemento ng tunggalian sa lipunan. Hinaharap ng ina ang tambak ng basura

bilang lunduyan ng pag-asang malamnan ang sikmura ng kaniyang pamilya. Ginagapos ang mga kamay sa panguwit ng mga tira-tirang bubusog at magtatawid sa kanilang maghapon. Iniigpawan ng makata ang malambot na pagsasakarakter sa ina bilang ilaw ng tahanan tungo sa pagiging pangunahing biktima ng pananamantala.

Ang kasalatan sa mga batayang pangangailangan, ang pagkakait ng mga pangunahing serbisyong panlipunan, at ang pamumuhay nang disente ay nagmistulang suntok sa buwang mababanaag sa pamagat ng teksto—may panibagong basurera. Uminog ang wika ng pakikibaka sa ibabaw ng tambakan. Ang marahang pagtapak ng babae sa basurahan ay isang baligtad na pag-unawang siya ang natatapanan ng estadong hindi pinoprotektahan ang tulad niyang mamamayan. Ang pagsungab ng mga kapaki-pakinabang na basura ay hindi lamang halimbawa ng kakulangan sa buhay kundi isang pagyurak sa karapatang mabuhay nang marangal.

Ginamit ng makata ang himig ng awit ni San Roque bilang gabay sa pagbasa ng tulang “Awit Panalubong sa mga Turista ng mga Taga-Tanauan.” Isang kondisyon at sistema ng pamayanan ang isinasalaysay ng persona. Tila buong pagmamalaki sa kaayusang politikal ang namamayani sa pagbanggit ng persona sa mga taludtod na: “Wala dito ng amor propio, / wala naman kaming gulo, / sa katahimikan, / una ang Tanauan.” Samantalang sa unang saknong ay mahihinuhang maging sa pisikal na estruktura ng probinsiya ay hindi patatalo ang Tanauan. Magwawakas ito sa pagsisiwalat na ang kapayapaan ay nagmumula sa pagiging bulag, pipi, at bingi ng mga mamamayan. Isang pamamarikala ang buong tula. Ginagamit ang wika ng korupsiyon sa baligtad na paraan. Ang paglalarawan sa pamumuno at pamamalakad sa munting probinsiya ay ibinuod ng pagkaparalisa o pagkaparalitiko ng mga nasasakupan nito. Masisipat ang pag-iral ng huwad na sistemang sa halip na lumilinang sa kabuhayan ng bayan, sa potensiyal ng bawat mamamayan, at sa karunungan ng kabataan, ay naglilingkod lamang upang makamtan ang mga pansariling interes. Dagdag pa, isinisiwalat ng makata ang kapasidad ng paggamit sa wikang pambansa upang makarating ang teksto sa mas malaking bilang ng mambabasa. Upang basahin, unawain, at tanggapin ng sambayanan ang isang teksto, responsibilidad ng manunulat ang mag-ingat sa mga limitasyong ipapataw sa akda, kabilang na ang wika.

Ipinahihiwatig ng tekstong hindi munting suliranin ang lantarang korupsiyon sa maliliit na probinsiya sapagkat sinu(su)pling lamang ang ganitong sistema ng kabulukan mula sa ugat ng reaksyonaryong pamahalaan.

Estratehikong ginamit ng makata ang maralita bilang persona at ang wika ng masa sapagkat sa realistikong pagtanaw, sila ang una at direktang dumaranas ng krisis sa ating lipunan. Sila ang higit na napagkakaitan ng mga batayang serbisyong panlipunang gaya ng pabahay, edukasyon, at hanapbuhay kaya't epektibo nilang maibubuod ang pakikibaka sa samo't saring krisis sa pamamagitan ng kaalamang nakapaloob sa gagap nilang wika. Ironikal ang eksena ng kampanya sapagkat dito tinatagpo at hinaharap ng mga politiko ang maraming bilang ng mga mamamayan partikular ang mga maralita ng lungsod na kalaunan ay unang-una niya ring itataboy. Tunay na instrumental ang masa sa pagkakaluklok ng mga pinuno ng bayan ngunit ang tamis ng pangako noong kampanya ay palagiang nauwi sa alamat. Panibagong yugto ng kahirapan at pakikibaka ang haharapin ng mga mamamayan sa pagpapalit at/o pag-uulit ng mga pinuno.

Inilalatag naman ng unang persona sa tulang “Dalawampu’t Isa” na hindi eleksyon ang tugon sa kronikong krisis sa politika at ekonomiya ng Pilipinas. Suriin ang mga sumusunod na taludtod: “No comment silang lahat mamatay na ko nang / dilat. The Life you save Osmenang tagapagligtas / ay isa pa ring dilang bibigkas ng hosana’t sisipsip sa / pundilyong kano, isa pa ring mangmang na aasa sa / pangakong mapapako sa tubig ng balong-artesian ng / isa nang yumao. Pag nanalo si Osmena siya’y tiyak / na tataba.” Ang panlulumo at panlilibak ng bagong botante ay pagpapabatid na kung ang lipunan ay sadyang batbat ng krisis, hindi na ito malulutas pa ng sistemang elektoral.

Sa tulang “A Park is Born,” ginamit ang ironiya ng kaunlaran at kagandahan sa pamamagitan ng impraesturktura. “*Tonight, the cogon fires, / Tomorrow, the heavy tractors / tearing at the roots of ashes / We must destroy in order to create / the lovely and the irrelevant, / the park now a blueprint dream in / some first lady’s drawer (Some years ago Bobby Kennedy was here. They / covered the shanties with cosmetic palm.)*” Habang napagkakaitan ng sapat na pabahay para sa mga maralita ay tuminidig ang pangangailangang magtayo ng liwasan na siyang susuhay sa pagsibol ng marami pang kahungkagan, pandarambong, at kaalipinan sa ilalim ng rehimeng Marcos. Sa tulang ito binigyang-empasis ang pseudo-nasyonalismo sa sining at kultura ni Imelda Marcos sapagkat ang pagtangkilik sa mga programang may kaugnayan sa dalawa ay pawang nagmumula sa prinsipyo ng unibersal na sining (Montañez 1988, 10). Isa lamang bahagi ng proyekto ng pagpapalamuti ng gobyernong maka-imperyalista. Lalo’t higit isang kontra-rebolusyonaryong pagkilos upang talikdan ang tunay na kalagayan ng mga pinaglilingkurang sambayanan. Bahagi ng disenyong pampropaganda ng mga Marcos ang pagpapasulpot ng mga gusali,

plasa, kalsada, at daungan upang ilihis ang sambayanan sa mga umiiral na paglabag sa mga karapatang pantao, gaya ng iligal na pagdakip, ekstrahudisyal na pagpaslang, pagtorturyur, at pamamaslang sa mga aktibista at iba pang rebolusyonaryo.

Ang Repraksiyon sa “Kaayusan” ng Estado sa Lunduyan ng Sonang Gerilya

Naestablisa sa ikalawang koleksiyon ng tula ang pagiging angkop ng binabanggit ni Volosinov hinggil na *subjective psyche*. Ayon sa kaniya, sa pamamagitan ng subjective psyche, higit na mauunawaan ang *objective psyche* o ang ideolohikong pag-unawa sa interpretasyon ng tao hinggil sa partikular na tunguhin (Volosinov 1929/1973, 25). Nangangahulugan ito na ang mga danas (sa materyal na kondisyon ng lipunan) at interpretasyon dito ng nasasangkot ay bahagi ng subjective psyche na siyang hahanguan ng obhektibong pananaw ng nasasangkot, ng mambabasa o ng nagsusuri. Dagdag pa niya:

Not only can experience be outwardly expressed through the agency of sign, but also aside from this outward expression, experience exists even for the person undergoing it only in the material of signs. (Volosinov 1929/1973, 25)

Inilatag sa ikalawang koleksiyon ng tula ni Barros ang kaniyang pagtatala sa iregularidad at pananamantala sa lipunan sa panahon ng Batas Militar. Ang gayong pagkilos ay iminumwestra bilang preliminaryong repraksiyon ng makata sa realidad ng lipunan. Ang paghaharap na ito sa mga hidwaan at tunggalian ay bahagi ng inisyatiba ng reaksyonaryong pamahalaan hinggil sa realidad ng lipunan. Lalo’t higit, bahagi ito ng kaniyang pagsusuri sa inihaharap na katotohanan, alinsunod sa “kaayusang” namamayani nang kaniyang panahon. Bahagi ito ng kaniyang pagtanggap na pinakikilos siya ng kamalayang natatamo mula sa pagkilos at pakikiisa sa kilusan sa lungsod.

Sa huling koleksiyon ng mga tula ni Barros, na binubuo ng limang tulang pinamagatang “Sampaguita” (1973), “Ina” (1973), “Yesterday I Had a Talk” (1974), “Ipil” (1974), at “Rosal” (1975), makikita ang panibagong resulta ng pagninilay at ito ang pagpapalalim sa repraksiyon sa kaayusan ng estado alinsunod sa balangkas ng pag-anib sa Bagong Hukbong Bayan ng makata. Mapapansing ang huling tula lamang ang hindi nalimbag sa anomang publikasyon. Dumulog ang panibagong diskurso ng pakikibaka kay Barros nang

iangat niya ang antas ng mga pagninilay sa kamalayan bilang sanhi ng pagkilos sa ikalawang koleksiyon ng tula. Sa huling koleksiyon, pinanindigan ni Barros na ang magkakatuwang na ideolohiya, politika, at organisasyon sa balangkas ng pambansa-demokratikong kilusan ang magdudulot ng wastong linyang pampolitika sa loob ng rebolusyonaryong pakikibaka. Dito pumapaloob ang talakay na hindi lamang kamalayan ang nagtutulak upang kumilos ang tao kundi inaangkupan din ito ng mga materyal na kondisyon ng lipunan.

Sa huling koleksiyon, masisipat ang dalumat ng paggampan sa pinakamataas na porma ng pakikibaka, ang pakikiisa sa armadong puwersa. Sa pagpaksa sa mga hamon sa pagtupad ng tungkulin ng isang pulang mandirigma, makikita ang papalalim na rebolusyonaryong oryentasyon ni Barros. Ang mga tula ay naging lunsaran ng panawagan at pagmomobilisa gamit ang wika ng armadong puwersa. Dito inilatag ni Barros ang paraan ng pag-unawa sa kahungkagan ng makauring estado at ang pagpapalaganap sa kapangyarihan nito ng reaksyonaryong gobyerno. Sa mga tulang naisulat habang bilanggong politikal ang makata, iniharap niya rin ang panghahalimaw ng mga organo ng estado upang panatilihin ang mga espesyal na kapangyarihan nito at sikilin ang pagtataguyod sa ultimong layunin ng pambansa-demokratikong pakikibaka.

Ang kompleksidad ng pakikibaka sa pagwasak sa tunggalian ng mga uri at pagpapabagsak sa kasalukuyang estado ang mga pundamental na diskursong inilalarawan sa huling koleksiyon ng tula. Winawasak dito ng makata ang mga naunang katuturan sa pamamagitan ng magkaibang lapit at pagkilos na iginawad habang sinusulat ang ikatlong koleksiyon. Kung sa ikalawang koleksiyon, binabanggit niyang nagdarahop ang mga mamamayan dahil sa pananamantala ng mga naghaharing uri, sa huli ay isinisiwalat niyang ang gayong kaayusan ay ipinangangalandakan ng estado upang magpatuloy ang hidwaan. Sapagkat ang rebolusyonaryong pagkilos ay hindi nahihinto sa pagninilay sa lipunan, pangunahing katangian nito, bukod sa matukoy ang suliranin, ay ang puspusang paglinang sa kakayahan sa loob ng armadong pakikibaka upang maging pangunahing puwersa sa pagwasak sa makinarya ng estado.

Ang mga Babaeng Makata sa Yugto ng Sigwa

Sa isang bahagi ng *Sa Ngalan ng Ina* (1997) ni Lilia Quindoza-Santiago, mababasa ang kabanatang “Panulaan sa Panahon ng Bagong Kababaihan: 1970-1989.” Tinalunton niya rito ang mga uri at porma ng panulaang pumaimbulog sa panahong maligalig ang bansa dulot ng mga krisis at eskandalong politikal.

Inihanay ni Quindoza-Santiago sina Clarita Roja (o higit na kilala bilang Mila D. Aguilar), Aida Santos, Gloria Villaraza Guzman, Ophelia Dimalanta, Benilda Santos, Margarita Villaluz, Ruth Elynia Mabanglo, Ligaya Perez, Flor Candino Gonzales, Teresita Capili-Sayo, Merlinda Bobis, at Josephine Barrios bilang mga kakontemporanyo ni Lorena Barros sa usapin ng pagrerehistro ng boses ng kababaihan bago at pagkatapos ng Batas Militar.

Isang pagtukoy ang “bagong kababaihan” ni Quindoza-Santiago sa mapangahas na pag-aakda ng kababaihang makata sa iba’t ibang anyo ng ekspolytasyon at opresyon sa pyudal at patriyarkal na lipunan. Ang kapuwa makata ni Barros sa Ingles ay si Roja na siyang pumapaksa rin sa mga pulang mandirigma at sa rebolusyonaryong pakikibaka. Makabuluhan ang dalawang dekadang ito sa kasaysayang pampanitikan ng Pilipinas hindi lamang sa ipinamana nitong liberalisasyon sa panulaang Pilipino kundi dahil sa pagbibigay-direksiyon at posisyon ng mga makata sa panitikang bumabalikwas sa porma at paksa.

Ang Pagkahirati sa Wikang Ingles

Halos nobenta porsiyento ng mga akda ni Barros ay nakasulat sa wikang Ingles. Sa pagtatasa nito, maaaring tingnan na ang pagpapatuloy niya sa paggamit ng wikang Ingles ay sanhi ng samo’t saring salik-politikal sa lipunan. Naging impluwensiyal sa panulaan ni Barros ang natamo niyang edukasyon. Matatandaan nating ang sistema ng pampublikong paaralan ay isinulong kasabay ng institusyonalisasyon sa wikang Ingles. Kung kaya’t mapapansing karamihan sa mga manunulat mulang dekada 1920 hanggang 1960 ang nagbigay hubog sa transpormasyon ng eurosentriko tungo sa Anglo-Amerikanong uri ng panitikan. Sa bisa ng Konstitusyong 1935 sa ilalim ng Pangulong Quezon, nagkaroon ng hakbang-hakbang na inisyatiba upang linangin ang wikang pambansa ngunit naging napakahaba ng nilakbay nito bago pa man tuluyang naging pangunahing wika sa ating panitikan. Taong 1940 nang opisyal na ituro ang Tagalog bilang bahagi ng asignatura ngunit hindi ito pinahintulutang gamitin bilang midyum na panturo sa mga paaralan. Sa pagsiklab ng Ikalawang Digmaang Pandaigdig, pinatigil ng mga Hapon ang paggamit sa wikang Ingles at sa halip ay sinusugan ang paggamit ng pambansang wika sa mga opisyal na komunikasyon. Tinatayang nagsimula ang pormal na edukasyon ni Barros sa kalagitnaan ng dekada 1950 kung kailan ang namamayani pa ring wikang panturo mula sa kaniyang elementarya hanggang hayskul ay Ingles. Nang panahong iyon ay hindi pa rin nailulunsad ang wikang pambansa bilang bahagi ng patakarang pangwika sa

pagtuturo sa buong sistema ng Unibersidad ng Pilipinas at maging sa marami pang pamantasan sa bansa. Mahihinuhang ang pagiging higit na gagap ni Barros sa Ingles ay dulot ng malaking impluwensiya sa kaniya ng sistema ng edukasyon noong dekada 1950 hangaang 1970. Dagdag pa rito, maging sa usapin ng pagbabalita, pinakamalaki at pinakaimpluwensiyal na diyaryo nang dekada 1970 ang *Manila Times* na nasa wikang Ingles. Taong 1971 lamang nasimulan ang panukala sa wika ng Kapisanan ng Panitikang Pilipino sa UP Diliman nang ilabas nila ang artikulong “Pilipino, Kailangan sa Bagong G.E.” Matatandaang taong 1969 nagtapos si Barros sa UP Diliman.

Kapuna-puna ring maging ang mayorya ng mga naunang dokumento at pahayag sa muling pagtatatag ng Partido at ng Pambansa Demokratikong Kilusan sa pangkabuuan noong pagitan ng kalahati ng dekada 1960 at dekada 1970 ay nasa wikang Ingles. Halimbawa nito ang “Constitution of the Kabataang Makabayan,” *Kabataang Makabayan Handbook* na inilabas ng National Secretariat ng organisasyon para sa unang Kabataang Makabayan (KM) National Congress noong 1964, ang mga dokumento sa “First National Congress on Bonifacio Day” noong 30 Nobyembre 1964, ang “Kabataang Makabayan: Rules of the Chapter” ng KM (1967), “Resumés of Basic Documents of Activist Mass Organizations,” “Communique of the Congress of Reestablishment of the Communist Party of the Philippines” (1968), “Constitution of the Communist Party of the Philippines” (1968), “Programme for a People’s Democratic Revolution in the Philippines” (1968), “Constituion ang Bylaws of the New People’s Army” (1969), “Basic Rules of the New People’s Army” (Saulo 1990). Ang *Philippine Society and Revolution* (PSR) ni Amado Guerrero ay orihinal na nasa Ingles noong 1970 bilang *The Philippine Crisis* sa tatlong malalaking pahayagang pampaaralan. Ang unang kabanata nito ay nailathala sa *Philippine Collegian*, ang ikalawa naman ay sa *Ang Malaya* ng Philippine College of Commerce (Polytechnic University of the Philippines ngayon), at ang ikatlong kabanata naman ay sa *The Guidon* ng Ateneo de Manila University. Sa taon ding ito unang tinangkang isalin sa Filipino ang PSR nang kasabay itong ilimbag sa Ingles ng Rebolusyonaryong Paaralan ng Kaisipang Mao Zedong (De Villa 2002). Taong 1970 nang idaos naman ang “National Conference on the Nationalist Student Movement” sa UP Diliman noong 3-6 Nobyembre. Noong 1972, isa ang Anti-Imperialist Movement sa naglabas ng kanilang “Declaration of Principle.” Taong 1930 nang makapaglabas ng isang makabuluhang dokumento ang kilusan, ang *Patakaran at Palatuntunan ng Partido Komunista ng Pilipinas* na siyang inihanda ng Balangay ng Komintern. Mauulit ang ganitong dokumento

sa taong 1976 nang ilabas ang “Ang Mahigpit nating mga Tungkulin” ng Komite Sentral ng Partido Komunista ng Pilipinas. Ngunit sa taong 1977 muling mangingibabaw ang Ingles sa *Documents of the 7th Party Congress* at ang “Memorandum to All Units” ng Standing Committee ng Pambansa Demokratikong Prente.

Politikal ang wika sa maraming aspekto. Mula sa pagpili, paraan ng paggamit, konteksto ng propagasyon, at maging sa anyo ng paglinang, nahuhulma ang politika ng bawat wika sa daigdig. Sa kaso ng panulaan ni Barros, pumaimbulog ang Ingles sa tikas at hagod ng mga imahen ng pakikibaka. Maaaring sa dulong bahagi na ng buhay ni Barros niya napagdesisyunang magsulat sa sariling wika, sa pagkakataong pinatatag na ng kilusan ang kaniyang mga prinsipyo sa demokratikong rebolusyon kasabay ng paghasa rin sa kaalaman at wikang nakapaloob sa kaniyang panulaan. Tinrato ni Barros na bahagi ng pagiging kadre ang paggamit sa wika ng masa. Ang pagdatal ng ganitong realisasyon sa kaniya ay mistulang dulot ng pangangailangang managalog sa pag-oorganisa upang higit na masapol ng mambabasa ang ideolohiyang nakapaloob dito. May ilan ding maaaring pagnilayan dito, dahil sa sistema ng edukasyong kinamulatan, ang banyagang wika ang nagsilbing pinakamainam na paraan ng pagsusulat ng mga rebolusyonaryong alagad ng sining, kagaya ni Barros, sa pag-aakda at paglalathala. Hindi ito dapat ituring na kabawasan sa pagiging huwaring akda sapagkat maraming bilang pa rin ng mambabasa ang nagmumula sa panggitnang puwersa. Dagdag pa, sinusubok din ng ganitong panitikan ang potensiyal na maabot maging ang mga dayuhang mambabasa. Sa ganitong gana, hindi malilimitahan ang lawak ng maaaring mahatiran ng kaniyang mga akda (Guillermo 1990, 16). Pinapakiwari ng mananaliksik na bagaman tatlo sa dalawampu’t tatlong tulang naisama sa koleksiyon ang nakasulat sa naturang wika, hindi nagkaroon ng krisis sa pagpaunawa ang makata hinggil sa kaniyang mga paksa.

Hindi itinaya ng makata, sa pamamagitan ng Ingles, ang ultimong layunin ng kaniyang mga tula. Episyente nitong naipabatid ang mensahe sa iba-ibang yugto ng kaniyang panulaan. Una, ang sumuporta sa aksiyong masa at demokratisasyon ng kabataan. Ikalawa, ang paglahok sa kilusan na nagpaigting sa kaniyang panulaan bilang panawagan sa pakikibaka. Ikatlo, ang paghimok bilang rebolusyonaryong manunulat, sa mga mamamayan at kapuwa manunulat na gawing sandata ang panulat sa paglalagom at pagpapatuloy ng pakikibaka.

Ang Wika ng Namumukadkad na Pakikibaka

Malaki ang kapasidad ng wika upang maging instrumentong politikal (cf. Lumbera et al. 2008). Naging pinakamatingkad ang kaisipang ito sa mga tula ni Barros sapagkat naging mekanismo ito upang ipahiwatig ang puwersang nang-aalipin at nandudusta sa sambayanang Pilipino. Ang pagpapakita ng realidad sa tula ay paghaharap at pagpoproseso ng espesipikong hangarin na makamtan ang tagumpay sa balangkas ng pambansa-demokratikong pakikibaka.

Sa pagwiwika sa pakikibaka, kadalasang ginagamit ang wika ng pag-ibig at ang kalikasan bilang simbolo ng pagyabong at pamumukadad ng digmang-bayan. Lalo pa, ginagamit din ang mga bulaklak upang ipangtapat sa mga kadre sa kanayunan at sa mga pulang mandirigma. Lumapat ang ganitong dawag sa kongkretisasyon ng wika at imahen sa huling koleksiyon ng tula ni Barros na pawang nasulat sa pagitan ng mga taong 1972 at 1975. Dalawa sa mga ito (“Sampaguita” at “Rosal”), bagaman maiuugat sa personal na pangyayari sa buhay ng makata, ay lubhang nakaugat sa pagpupugay sa mga martir na mandirigma ng bayan. Hindi ito dapat pagtakhan lalo pa’t ang dupil ng mga tula ay ang pagsibol ng mga munting kadre at ng mas malawak na bilang ng masang aanib at mag-aambag sa rebolusyonaryong pakikibaka mula sa pagbubuwis ng buhay ng mga gerilya. At ang lahat ng ito ay upang itaguyod ang demokratikong rebolusyong bayan. Sa tulang “Sampaguita” mahihinuhang ginamit ng makata ang wika ng pag-ibig bilang susi upang arukin ang pang-ideolohiyang pahiwatig ng tula. *This morning Little Comrade / gave me a flower's bud / I look at it now / remembering you, Felix, / dear friend and comrade / and all the brave sons and daughters / of our suffering land / whose death / makes our blades sharper / gives our bullets / surer aim. / How like this pure white bud / are our martyrs / fiercely fragrant with love / for our country and people!* Hindi himig ng nagluluksang rebolusyonaryo ang maririnig sa teksto. Sa halip, mauulinigan ang isang personang buong-loob na nagpupugay at nagagalak sa mga tagumpay na nakamit ng mga tunay na martir ng sambayanan bagaman kauumpisa pa lamang ng bagong tipo ng pambansa-demokratikong pakikibaka.

Sa tulang “Ina,” ang mga taludtod na “Mayamang hapag ng / gutom na sanggol / Kumot sa gabing maginaw / Matamis na uyayi / Tubig / sa naghahapding sugat” ay isang pagtutulad sa ilaw ng tahananang pinaairal ng lipunan upang matali sa responsabilidad sa tahanan at pinagkaitan ng pagkakataong maging instrumento ng demokratisasyon ng pamilya. Kung pagtatapat-tapat in ang bawat bahagi ng katawan ng ina sa paraang ang dibdib ay hapag-kainan at

kumot, at ang labi ay pag-awit at paghalik, mahihinuha ang isang imahen ng marahang katangian ng pagiging ina. Nagsisilbing pamukaw sa uhaw at gutom ng sanggol ang kaniyang dibdib. Samantalang ang ligamgam o init ng kaniyang yakap at haplos ang magpapahimbing sa pagtulog ng anak. Sa kabilang banda, sa kaniyang mga labi naman dumadaloy ang musika ng pagmamahal at karunungan una niyang mababatid at magigisnan. Hindi nalalayo sa paglalarawan sa payak na tubig ang labi bilang katangi-tanging bahagi ng katawang makapagpapagaan sa hapdi ng sugat.

Ngunit ang gayong kaisipan ay babawiin din ng makata sa mga sumunod na saknong. Matigas at mapanghamon naman ang ikawalo hanggang ikalabimpitong taludtod na bumubuo sa ikalawa at ikatlong saknong ng tula: “Ngunit ano ang isang / komunistang Ina? / Maapoy na tanglaw / tungo sa liwayway / Sandigang bato / Lupang bukal ng lakas / sa digma. / Katabi sa labanan at / alalay sa tagumpay / Ang ina ko. Hindi tulad ng unang taludtod, nanghahamon ang himig ng ikalawang saknong. Sa paggamit ng mga imahen ng apoy, bato, at lupa, inilalarawan ng persona ang isang rebolusyonaryong ina. Isang matatag na puwersa ang babaeng higit sa pagsisilang ng sanggol ay nagluluwal ng pagbabago at pag-asa sa lipunan. Umaalpas sa kumbensiyon ng “ilaw ng tahanan” ang inang inihahalintulad sa ikatlong saknong. Dumaong ang persona sa isang tradisyonal na ina. Inihahain niya sa pagkakataong ito ang imahen ng gerilyang inang hindi lamang hinahangad ang magandang buhay para sa anak kundi ang kalayaan ng lipunang kamumulatan nito. Isang uri ng pagtalon mula konserbatismo tungong liberalisasyon ang magagawi sa unang pagbasa ng tula. Ang paglalangkap ng detalyeng kaugnay ng rebolusyon sa tungkulin ng babae, higit sa ano pa man, ay isang uri ng hamong ibinabato ng makata sa kaniyang mga mambabasa. Pansinin ding ang salitang “komunista” sa tula ay dalawang beses napalitan sa muling paglilimbag dito. Minarapat gamitin ni Maita Gomez (1997, 70) ang salitang “makabayan” bilang panghalili rito. Ang ibang bersiyon naman sa internet ay gumamit ng salitang “rebolusyonaryo.” Ayon kay Concepcion (2006) malaking konsiderasyon sa pagbabagong ito ang popular na mambabasa at lalong-lalo na ang maglilimbag ng aklat. Halimbawa na lang, ang kay Gomez ay inilabas ng isang mainstream na publikasyon ng mga aklat pampanitikan.

Dalawang uri ng ina at dalawang uri din ng pagkalinga ang ihinaharap ng makata sa tulang “Ina.” Ang una, isang mulat sa responsibilidad ng pagpapamilyang alinsunod sa sistema ng heteropatriyarka, ng mapagsamantalang malakolonyal at malapyudal na sistema ng lipunan. Samantalang ang isa ay

bumabalikwas sa atas ng apat na uri ng awtoridad sa lipunan. Sinserong iniigpawan ng komunistang ina ang lahat ng uri ng pang-aaping dulot ng malakolonyal at malapyudal na sistema ng lipunang Pilipino. Hindi kurot kundi hambalos sa isipan ang mataas na antas ng kamalayang panlipunan ng makata. Epektibong nagamit ng makata ang talinghaga ng ina upang pawang ipabatid at igiit ang potensiyal ng kababaihan mula sa pagluluwal ng anak hanggang sa pagluluwal ng bayan. Gaya ng nabanggit na ni Mao kaugnay ng ina, mahirap na ang panganganak ng sanggol, paano na lamang ang pagluluwal ng bagong lipunan. Sa ina magsisimula ang panibagong buhay kaya't marapat na kaisa siya sa pagpapalaya ng bayan. Bilang pangwakas, inilatag ng persona, bagamat hindi literal at tahasang binabanggit, ang pagiging mapalad nito sanhi ng pakikiisa sa tagumpay ng rebolusyon ng kaniyang ina. Malinaw itong paglalapat sa gampanin ng kababaihan bilang isa sa mga pangunahin puwersa sa pakikilahok sa digmang-bayan.

Tatlong tula ang nalikha ni Barros habang nakapiit sa Ipil Rehabilitation Center. Nagamit ang mga pagninilay upang hanguin ang mga terminong tumutukoy sa pagwawaksi sa kaayusang ipinangangalandakan ng reaksyonaryo sa pamamagitan ng pagpapatuloy sa rebolusyonaryong tungkulin. Partikular sa mga argumentong inilatag ni Barros sa kaniyang mga huling tula ay malulutas lamang ang mga krisis na dulot ng imperyalismo, burukrata-kapitalismo, at pyudalismo sa pamamagitan ng buong-loob na pakikiisa sa paglulunsad ng demokratikong gobyernong bayan at sa pagpapatuloy ng armadong pakikibaka. Ang pangniniilay sa pagkakataong ito ay hindi na sa mga suliraning kinalulugmukan ng lipunan kundi ang pagguhit at pagtatatag sa wastong linya ng ideolohiya, politika, at organisasyon sa balangkas ng pambansa-demokratikong pakikibaka upang mapabagsak ang pamamayani ng reaksyonaryo at maagaw ng mga proletaryado ang kapangyarihan.

Ayon kay Volosinov, ang bawat larangan sa ideolohikal na paglilikha ay may sari-sariling oryentasyon tungo sa realidad at bawat isa ay nagbubulay ng realidad sa sariling paraan. Sa ganitong gana, masisipat na sa dalawang magkaibang lunsaran ng pagkilos ni Barros bilang aktibista ay mahahalaw ang magkaibang tugon at turing sa realidad ng lipunan. Lumalim ang pakikidigma niya—na mababakas sa mga paksa ng mga huling tula—dahil sa ultimong pagpapalalim din sa ideolohiya, politika, at organisasyon. Hindi na mga panlabas na estruktura ng lipunan ang pinagninilayan sa huling koleksiyon at sa halip ay ang mga instrumento ng pagpapanatili at pagpapabagsak sa mga naghaharing uri.

Sa pagpataw ng Batas Militar noong 21 Setyembre 1972, naging manipestasyon ng banta ang marahas na militarisasyon sa kalunsuran at kanayunan ang pagdami ng mga organisasyong masa, paglawak ng kasapian ng Bagong Hukbong Bayan, at paglakas ng kilusang protesta sa lungsod. Sa lubhang pagkaligalig ng rehimeng Marcos, pinatindi nito ang kapangyarihan ng militar at ng sandatahang lakas na siyang makinarya ng estado sa pagpapatumba sa mga “banta” rito. Puwersadong pinagserbisyo ang mga sibilyan at umangkat ng mga dekalibreng armas upang ipantapat sa puwersa ng Bagong Hukbong Bayan sa iba’t ibang sonang gerilya. Sa ganitong paraan, lumala ang mga ekstrahudisyal na pagpaslang, paghuli sa pinaghihinalaang makakaliwa, at tortyur sa mga aktibista. Makikita ang repleksiyon ni Barros sa gayong kondisyon mula sa personang bilanggong politikal. Sa mga tugon at pananaw ng persona papasok ang repraksiyon sa realidad ng kondisyon.

Binabanggit ng persona ang pangarap na muling magbalik sa larangan. Sa kaniyang matimyas na panaginip inihahanay ang mas maigting na pakikibaka sa kabila ng kadiliman ng daan. Bahagi ng puspusang pakikibaka ang ginagawa ng makata na pagpapasalita sa personang dumaan man sa yugto ng marahas na militarismo ay hindi nagpapagapi sa sugat. Winiwika niya ito bilang tunay na rebolusyonaryong nangungusap sa patuloy na paggawa, militanteng pakikibaka, at sakripisyo sa ngalan ng tagumpay ng pambansa-demokratikong pakikibaka. Sa huling apat na sakhong ng tula, ipinabatid niyang ang kasalukuyang kondisyon ay hindi nagpapabuway sa prinsipyo ng pagsusulong sa demokratikong rebolusyon.

Sa tulang “Ipil,” determinado rin ang personang isulong ang digmang-bayan pagkat para sa kaniya, ito ang bukal na pinagdadaluyan ng puwersa at katatagan ng mga nagpapatuloy sa pakikibaka. Dagdag dito ang ambag na sandigan ng katapangan ng mga bilanggong politikal tulad niya: *“Ipil is harder to bear / without you / A leaf falls beside my hand; / already it is memory / like hours spent together / Grief at parting is like / A tear shed for a leaf, / pain assuaged / by the promise of a new bud / at the tip / but our friendship draws / its sustenance / from the rich soil of people’s war / It will continue to grow / and bear fruit / for the people.”* Gaya ng pagkalagas ng dahon, nalagasan man sa hanay ay hindi mahihinto sa pagyabong ang rebolusyonaryong pakikibaka. Ito ang winiwika ng persona upang igpawan ang di-makataong kondisyon ng mga gaya niyang bilanggong politikal. Na muli’t muling magbubunga ng ibayong pag-aambag ang mga militanteng nakikibaka sa ngalan ng mabungang pagkakapatas. Ang pagpupunla ng puwersa

sa pamamagitan ng pag-aaklas, pagwewelga, at pagpoprotesta ang patuloy na maghahatid ng katuparan sa ultimong layunin ng rebolusyon.

Sa “Yesterday I Had a Talk” isiniwalat ng makata ang pagsasailalim sa mga tunggalian at pandarahas ng mga nadarakip na pinuno o kasapi ng Partido at ng Hukbo. Litaw ito sa mga sumusunod na taludtod: *“Yesterday I had a talk / with an old man / who had your eyes- / He spoke to me of patience / in his voice a whole season / of cool summed up sorrows... / you have endured / the first minute / of your own dark season— / Ah, I can bear to think of it / only which I can see your smile! / Comrade, dear friend / teach me how not to flinch / through mine.”* Sa huling tatlong taludtod, isinisiwalat ng persona na kinakatawan ni Ramon Sanchez at ng mga katulad niya ang hindi matatag na pagsandig sa ideolohiya at politika ng Partido. Sa kabilang banda, ang persona bilang matatag na rebolusyonaryong dumaan man sa madilim na yugto ng pagiging bilanggong politikal, ay hindi pagagapi sa masidhing pananamantala at pang-aapi ng reaksyonarong pamahalaan. Hinahamon ng persona ang sariling huwag maging marupok sa tunggaliang dinulot ng subhetismo ng dating asawa, kasama, at kadre.

Naharap sa pagtataksil ng estado ang makata sa basbas ng imperyalismo, burukrata-kapitalismo, at pyudalismo. Samantala, maaari namang basahin ang tulang “Rosal” bilang tugon sa mga uri ng pagtataksil at tunggaliang kakaharapin ng sinomang makikibaka. Sapagkat sa tulang ito masusulyapan ang pagharap sa hamon ng pakikibaka sa likod ng personal na kasawian sa aspekto ng relasyon. Ito ay patunay ng wagas at tapat na paglilingkod sa sambayanan sa pamamagitan ng muling pakikiisa sa armadong pakikibaka sa kabila ng pandarahas ng pasista. Ang taludtod bilang apatnapu hanggang apatnapu’t apat— *“Our people shall have peace / and victory shall heal / each battle wound / with the fragrance of / white flowers.—* ay mistulang panunumpa sa sambayanan ng higit na masikhay at makabayang pagkilos tungo sa tagumpay ng pagkamit ng pambansang soberanya. At ang samyo ng puting bulaklak ay ginamit bilang simbolo ng dalisay na paglilingkod sa bayang binabansot. Pinasisinungalingan ng puting bulaklak ang makasarili at hungkag na intensiyon ni Ramon at ng mga katulad niyang tuluyang nilapastangan ang ideolohiya ng Partido.

Sa pag-aangkat ng diyalektiko-materyalismong pananaw sa wika, ang grupo ng mga sallitang ito (mula sa ikatlong koleksiyon ng tula) ang magpapatunay sa kaisipan ni Barros hinggil sa pangangailangan at kahalagahan ng kolektibong pagkilos upang matamo ang pambansang soberanya:

- our martyrs / fiercely fragrant with love / for our country and people!
 (“Sampaguita”)
- katabi sa labanan at / alalay sa tagumpay / ang ina ko (“Ina”)
- the hills of Sorsogon / call to me yearningly (“To A New Found Friend”)
- friendship draws / its sustenance / from the rich soil of people’s war
 (“Ipil”)
- epic war for freedom (“Rosal”)
- each victory shall heal / with the fragrance of white flowers (“Rosal”)

Binabanggit sa suri ni Engels na ang pag-unlad ng wika ay kaagapay din ng paglago ng paggawa ng tao. Aniya:

Habang tumataas ang kaniyang kamalayan, habang unti-unti niyang nauunawaan ang mga kahiwagaan ng kaniyang daigdig, ay unti-unti namang humuhusay ang kaniyang kakayahang baguhin ang kaniyang kapaligiran. (Communist Party of the Philippines, “Hinggil sa Wika”)

Ang paglago ng kakayahan ni Barros upang baguhin ang kaniyang kapaligiran ay kaniyang ipinamalas sa pamamagitan ng patuloy na pakikiisa sa armadong pakikibaka at pag-oorganisa sa kanayunan. Sinusuhayan ng mga salita sa itaas, mula sa ikatlong koleksiyon ng tula, ang pamamaraan ng pagpapakita ni Barros sa pagiging magkatuwang ng lipunan at ng wika. Sa panahong iyon ay humaharap na sa matinding krisis pampolitika at pang-ekonomiya ang Pilipinas sa ilalim ng Batas Militar na binabasbasan ng imperyalismong US. At bilang tugon dito, minarapat niyang gamitin ang wika ng pakikibaka na nagpapakita ng pamamaraan upang pabagsakin ang sistema. Ito ang wikang naglalayong pabagsakin ang makinarya ng estado sa pamamagitan ng armadong pakikibaka. Ito rin ang wika ng patuloy na pinasusubalian ang naghaharing sistema. At ito ang wikang kumikilala sa pag-iral ng demokratikong gobyernong bayan na siyang tanging nagpoprotekta sa interes ng mga mamamayan. Ayon nga kay Engels: “Sa paghusay ng... paggawa, nakita... ang pangangailangan ng pagtutulungan at sama-samang paggawa ng mga tao... Sa pagsasama-samang ito ng mga tao... nabuo ang wika na manipestasyon lamang ng tunay na buhay.”

Malinaw ang paglalangkap sa ambag ng puwersa ng masa sa mga huling tula ni Barros na siyang higit na nagbubuklod sa kaniyang praktika bilang paraan ng pagmomobilisa. Sa ganito inilalarawan ang istorikong pagkilos ng Bagong Hukbong Bayan sa iba-ibang larangan at sona sa huling koleksiyon ng mga tula ni Barros. Sa dakong huli, nais ikintal ng mga personang ang tagumpay ay nasa

kamay ng mga anak ng bayan. Na matatamo lamang ang kalayaan mula sa malapyudal at malakolonyal na sistema ng lipunan sa pamamagitan ng wagas at tapat na paglilingkod ng mga aktibista at gerilya ng sambayanan.

Konklusyon

Patunay ang dalawang koleksiyon ng mga tula ni Barros sa paglulunsad ng realidad alinsunod sa ideolohiyang nagpapakilos sa mamamayan. Ang ikalawang koleksiyon ay nagpapakita sa laganap na katiwalian at kahirapan na siyang tinugunan ng makata bilang pagpapakilala sa mga saligang kaaway ng mga pinagsasamantalahan. Ang pagrerehistro sa tema ng kilusang protesta at mga krisis pang-ekonomiya at pampolitika ay pinroseso ng makata bilang kaakibat ng pangangailangang makibaka. Kung susumahin, diyalektika ng pananamantala ang realidad na inilalarawan ng makata sa ikalawang koleksiyon. Samantalang ang ikatlong koleksiyon ay pagpapakitang ang tema ng pang-aapi ay dapat lutasin gamit ang balangkas ng pagkukumpara sa mga realidad na nakita. Sinasalungat ng huling koleksiyon ang realidad na ibinabalandra ng estado at tinatapatan ito ng kabuluhan ng armadong pakikibaka sa pagbabago ng kaayusan ng estado. Ang lahat ng pandarahas na sinapit ng mga pulang mandirigma ay ihinarap bilang buong diskursong nagpapakita sa katatagan ng armadong pakikibaka.

Sa pagwiwika ng persona, marami mang mapait na mukha at kabanata ang pakikibaka, dapat itong isulong. Ang tagapagpalaganap ng pakikibaka (sa ikalawang koleksiyon) ay dapat matutong sumulong sa pinakaabanteng paraan upang makamit ang tagumpay. Ipinakilala rin sa mga tula na ang karanasan ng rebolusyonaryo sa pagrerebolusyon ang magpapabago at magwawasto sa ideolohiya, politika, at organisasyon. Ang sambayanang nakibaka sa panahon ng Batas Militar ay napatingkad ng pagharap sa mga suliranin at realidad sa lipunang nakapaloob sa samo't saring tunggalian.

Sanggunian

Barros, Maria Lorena M. 1971. Liberated women II. *Pugadlawin* 18(3).

———. 1971. MAKIBAKA on women's liberation and movement. *Pugadlawin* 18(3). Communist Party of the Philippines. W.p. Hinggil sa Wika.

———. 2012. *Ang bayan: Pabayagan ng Partido Komunista ng Pilipinas*, 26 Disyembre.

Concepcion, Mary Grace R. 2006. Women poets in the revolution: A study on the selected poetry of women affiliated with the National Democratic Movement. Masteral thesis, University of the Philippines.

- De Villa, Ma. Theresa L. 2002. *Teorya at praktika sa pagsasalin ng Philippine society and revolution ni Amado Guerrero, 1968-1982*. Quezon City: UP Center for Integrative and Development Studies.
- Gomez, Maita. 1997. Gentle warriors. In *Six young Filipino martyrs*, ed. Asuncion David-Maramba. Pasig City: Anvil Publishing House, 1997.
- Gomez, Maita. 1997. Gentle warriors. In *Six young Filipino martyrs*, ed. Asuncion David-Maramba. Pasig City: Anvil Publishing House, 1997.
- Guillermo, Gelacio. 1990. *Ang panitikan ng pambansang demokrasya*. Quezon City: Kalikasan Press.
- Lumbera, Bienvenido, Judy Taguiwalo, Roland Tolentino, Ramon Guillermo, at Arnold Alamon, ed. 2008 *Serve the people: Ang kasaysayan ng radikal na kilusan sa Unibersidad ng Pilipinas*. Manila: CONTEND, ACT, at IBON Foundation, Inc.
- Montañez, Kris. 1988. *The new mass art and literature and other related essays (1974-1987)*. Quezon City: Kalikasan Press.
- Quindoza-Santiago, Lilia. 1997. *Sa ngalan ng ina: 100 taon ng tulang feminista sa Pilipinas, 1889-1989*. Quezon City: University of the Philippines Press.
- Saulo, Alfredo. 1990. *History of communism in the Philippines: An introduction*. Quezon City: Ateneo De Manila University.
- Volosinov, Valentin Nikolaevic. 1929/1973. *Marxism and the philosophy of language*. Trans. I.R. Titunik and Ladislav Matejka. Massachusetts: Harvard University Press.